

Kulturmiljø av regional interesse i Sokndal kommune

Dette dokumentet er et uttrekk fra temakart-Rogaland og viser kulturmiljø av regional interesse som er del av Regionalplan for kulturmiljø.

[Se oversikten over hele Rogaland i en interaktiv kartløsning i Temakart-Rogaland.](#)

Oversikten er et kunnskapsgrunnlag for videre planlegging og utvikling i kommunene, og skal bidra til forutsigbare prosesser gjennom at informasjon om hva som er regionalt viktige kulturmiljø og landskap, blir kjent og tilgjengelig. [Du finner mer informasjon om oversikten i Regionalplan for kulturmiljø kapittel 7 og 8.](#)

I tillegg til kulturmiljøa i dette dokumentet er kulturmiljø og landskap registrert av Riksantikvaren også en del av regionalplanen. Disse er i fra Riksantikvarens nasjonale register over kulturmiljø og landskap (NB!-registeret og KULA), Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) og freda områder og kulturmiljø (Askeladden).

[Les mer om kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse.](#)

[Les mer om Utvalgte kulturlandskap i jordbruket hjå statsforvalteren.](#)

Innhold

Kulturmiljø av regional interesse i Sokndal kommune	1
Nesvåg	2
Rekefjord øst	6
Helleren i Jøssingfjord	10
Storgangen på Sandbekk	18
Hauge sentrum	26
Eik prestegård	30
Blåfjell	32
Elgjstraum-Hølen-Ørsland	36
Laksedal	41
Gursli og Liland gruver	43

Nesvåg

Id	47
Navn	Nesvåg
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Kystkultur, fiskeri, handel og sjøfart
Periode	1800-1999
Kilde	Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, natur og kulturvern (FINK (2004)), Kulturminneplan for Sokndal (2015), Askeladden
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan

Skildring

Kulturmiljøet Nesvåg består av flere vernende naust fra perioden 1800-1950. Naustene og de nærliggende jordlappene er gode eksempler på livsforholdet til fiskerbonden, der hvert naust tilhører ulike gårder i Nesvåg. Fiskerbonden har trengt både fiske og jordbruk for å få endene til å møtes.

Naustene i Nesvåg er godt bevart og er bygd på en helt særegen måte. De er bygget etter en lokal skikk der båtene ligger i vannet under naustene, fremfor å være trukket opp på land. Dette er fordi det langs Dalanekysten er svært lite forskjell på flo og fjære.

Sør i kulturmiljøet ligger Nesvåg sjø- og motormuseum, som formidler lokal og regional kystkultur.

Nesvåg er også unik, fra et naturlig utgangspunkt. Berget er formet slik at det, enkelte steder, stuper bratt ned i fjorden. Dette var et godt utgangspunkt for sedefiske, en teknikk der man fisker med en lang fiskestang rett ned i fjorden. Som et ledd i denne teknikken knuste man krabbeskjell rett på berget. Dette har ført til dannelsen av små groper.

På 1700- og 1800-tallet ble Nesvåg ansett som spesielt godt egnet vinterhavn for to til tre skip.

Sammen med naustene vitner dette om utbredt fiske og aktiv bruk av landskapet i flere århundre.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter flere naust, fra perioden 1800 til 1950, der flere er registrert i SEFRAK.

Regional interesse

Kulturmiljøets verdi ligger i at det er et godt eksempel på fiskerbonden og de vanskelige jordbruksforholdene som fantes i Sokndal på 18- og 1900-tallet.

Naustene sin særegne byggemåte gir dem svært høy kunnskaps- og opplevelsesverdi.

Sårbarhet og forvaltning

Naust er særlig utsatte for vær og vind, og trenger godt vedlikehold og aktiv bruk.

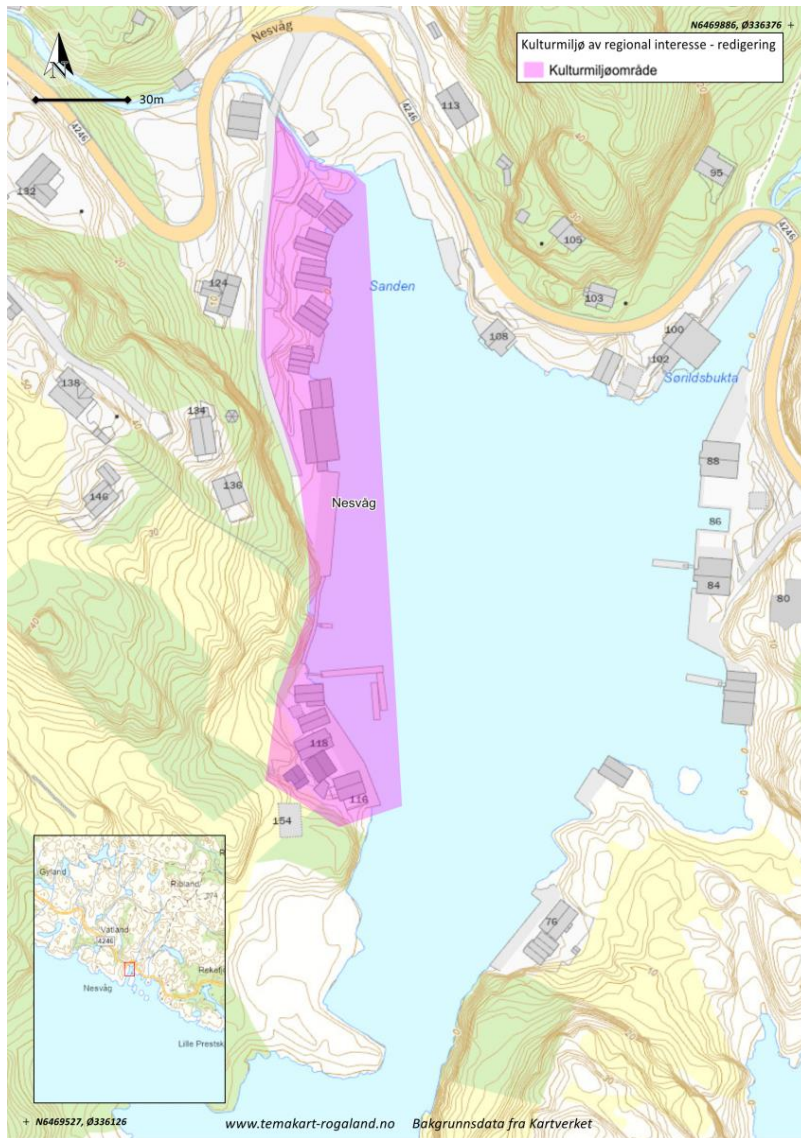
Naustrekken er regulert til hensynssone bevaring i reguleringsplan for Nesvåg (2018).

Hovedbilde

Naustrekka i Nesvåg

Kartutsnitt

Kartutsnitt 19.10.2022

Bildevedlegg 1

Naust i Nesvåg

Rekefjord øst

Id	48
Navn	Rekefjord øst
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Kystkultur fiskeri handel og sjøfart, Busetting by- og næring
tettstadutvikling, Industri	
Periode	1800-1899
Kilde	Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, natur og kulturvern (FINK (2004)), Kulturminneplan for Sokndal (2015), Askeladden (2022), "Sokndal-bygden i tekst og bilder"(1941)
Vernestatus	Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)

Skildring

Kulturmiljøet, Rekefjord øst, omfatter trehusbebyggelsen i Åve, rester etter malmбанen knyttet til bergverksindustrien og rester etter fiskenæringen som en gang dominerte fjorden. Rekefjord øst var en viktig del av Sogndal ladested på grunn av den gode havna.

Rekefjord nevnes som en god havn allerede i kong Sverres saga. Birkebeinerhøvdingen Torgild Fuend flyktet inn i fjorden med sine skuter i 1206 da han hadde baglere etter seg.

I seilskutetiden lå flere skip i opplag i Rekefjord, særlig om vinteren. Eierne av sjøhusene tjente gode penger på dette, da lasten og gjerne skipets besetning ble værende i påvente av å seile videre mot bestemmelsessted til våren.

I 1808 kom det melding til Rekefjord om at en større engelsk fregatt var på vei innover. Til tross for lite erfaring og organisering, klarte sokndølene å skade og skremme engelskmennene såpass at de valgte å snu før de kom i land. Da hadde det med varierende hell blitt avfyrt skudd fra kanonstillingene som var oppført i Rekefjord og ved fjordens innløp, på gården Havne.

I 1890 ble det bygget en brygge på Oveodden. Den var ikke dimensjonert for dampskip, og ble forlenget og utbygget til dypere vann, siste ombygning ble gjort i 1910.

Fisket har alltid stått sentralt i Rekefjords historie, med særlig sild, makrell og rekefisket. Eksport av makrell til England og sild til Østersjøen og Baltikum var sentralt på 1800-tallet. Etter første verdenskrig fikk rekefiskeri en større rolle. Samtidig var den naturlige fine havnen i fjorden et bra utgangspunkt for transport av malm og andre produkter knyttet til bergverksindustrien i Sokndal. Alle disse næringene har, på et eller annet vis etterlatt seg spor, som er sentrale og viktige markører på Sokndals historie.

Eksempler på dette er trehusbebyggelsen i Åve, der de eldste husene stammer fra 1840-tallet. Det er bolighus, pakkhus (tollpakkhuset) og diverse driftshus knyttet til fisket, samt bradbenk brukt til vedlikehold og reparasjoner av skip. Innerst i fjorden var utskipingshavn for malm, og endepunktet for Blåfjellbanen.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter hele østsiden av Rekefjord, fra Bråsund i nord og til og med tollpakkhuset i sør. Kulturmiljøet omfatter bl.a. bygningsmiljøet på Åve og den øvrige gamle bebyggelsen i området.

Regional interesse

Kulturmiljøet forteller mye om liv og næring langs Dalanekysten på 1800 og 1900-tallet. Sporene etter ulik aktivitet i form av fiske og bergverksindustri er gode eksempler på en liten bygd i endring, i en tid der industri ble viktigere og viktigere, både lokalt, regionalt og nasjonalt. Miljøet belyser også utbredelsen av fiskerbonden.

Sårbarhet og forvaltning

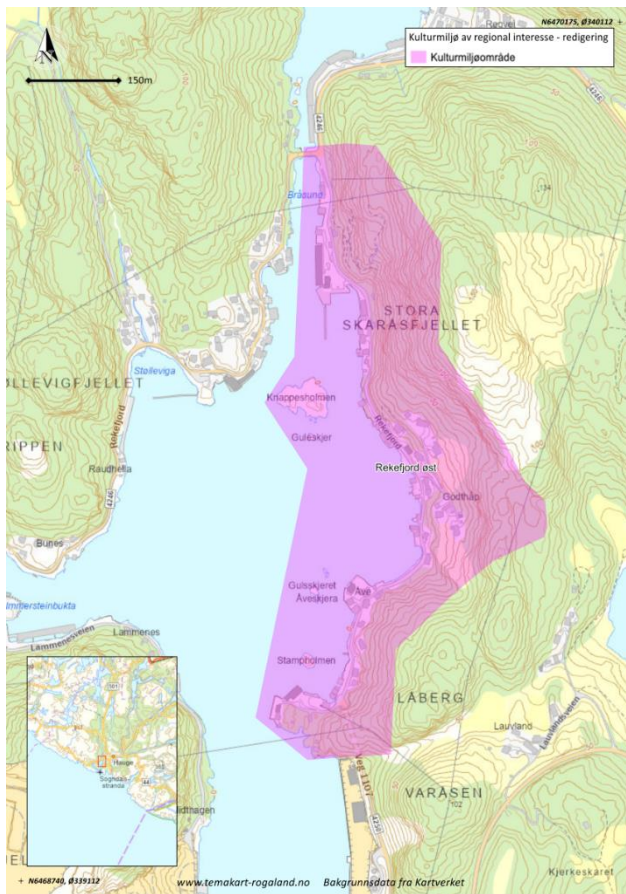
Store deler av kulturmiljøet er regulert til spesialområde bevaring i reguleringsplan for Rekefjord øst (2004).

Hovedbilde

Parti fra Rekefjord Øst

Kartutsnitt

Bildevedlegg

Tollpakkhuset.

Helleren i Jøssingfjord

Id	50
Navn	Helleren i Jøssingfjord

Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Kystkultur, fiskeri, handel og sjøfart, Landbruk og kulturlandskap, Industri og næring, Samferdsel og kommunikasjon, Jakt og fangst, Tradisjon og religion, Natur - kultur
Periode	Før- og etterreformatorsk tid
Kilde	Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, natur og kulturvern (FINK (2004)), Kulturminneplan for Sokndal (2015), askeladden/kulturminnesøk, "Krigsminner i Dalane og på Sør-Jæren"(2000)
Vernestatus	Kulturminneloven, Hensynssone (pbl), Kulturminneplan

Skildring

Helleren, en naturformasjon dannet under utoverhengende fjell, ligger innerst i Jøssingfjorden og har, til alle tider, gitt beskyttelse mot vær og vind. Her har man funnet spor av menneskelig aktivitet fra steinalder og frem til 1920-tallet. Helleren har dermed vært i bruk, på ulike vis, i rundt 9000 år.

De eldste sporene stammer fra eldre steinalder, mesolitikum, og sees i form av kulturlag. Kulturlag kjennetegnes av mørk og litt fet jord som er spedd med for eksempel kull, skjell og bein, samt rester av redskaper. Slike lag oppstår som følge av intensiv og langvarig aktivitet. I Helleren ble det funnet spor etter minst fire slike kulturlag som representerer aktivitet helt fra ca. 8000 f.Kr. fram til 800 e.Kr. Den mer moderne bruken av Helleren sees i form av to godt bevarte og autentiske trehus fra 1700- og 1800-tallet. Interessant nok har ikke husene takdekking (i form av takstein eller lignende) fordi naturformasjonen har fungert som tak. I tillegg er det spor av flere grunnmurer fra andre bygg. Alle bygningsrestene har svært høy verdi.

Kulturmiljøet omfatter også området rundt Helleren som spiller en viktig rolle i norsk industrihistorie. Området er et eksempel på den tidlige og småskala industrialiseringen i Norge. Jøssingfjorden var godt egnet til dette, på grunn av den lette tilgangen til naturressurser, i form av råvarer som leire (kaolin) og sink, samt vannkraft. Gode havner og kort avstand til kontinentet spilte også en sentral rolle. I begynnelsen var industrien liten, men den tok seg opp etter hvert når det ble etablert flere større kraftstasjoner i og ved området. Den kraftige industrialiseringen førte til folkevekst i Jøssingfjord. Det er ikke spor av fabrikker eller mange spor av arbeiderboliger, men kraftstasjon, trallebane og en arbeiderbolig er bevart.

Veien mellom Jøssingfjord og Hauge ble bygget på 1920-tallet, og den gamle tunnelen og veipartiet er en del av miljøet.

Verdenskrigen kom tett på i Jøssingfjord i 1940. Da hadde forsyningsskipet Altmark søkt ly i

Jøssingfjord, med 299 britiske krigsfanger ombord. En kveld kom den engelske krysseren Cossack inn fjorden og angrep Altmark for å befri fangene, noe de lykkedes med.

Dalane folkemuseum bygger Jøssingfjord vitenmuseum her, som skal formidle lokal natur- og industrihistorie.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter Hellen med hus og eldre kulturlag datert fra steinalder frem til merovingertid (ca. 8000 f.kr til 800 e.kr). I tillegg til bygg knyttet til industrivirksomheten, som kraftstasjonen, arbeiderboliger og andre industribygninger, en danseplattform og veien.

Regional interesse

Kulturmiljøet forteller mye om livet i Sokndal fra steinalder frem til moderne tid og representerer en svært stor tidsdybde med særlig regional interesse. Hellen og byggene er unike i seg selv på grunn av plassering i landskapet, samtidig som det representerer en tradisjonell levemåte langs Dalanekysten kalt strandsitteren. Miljøet er også et godt eksempel på hvordan mennesker har tilpasset seg og brukt naturen på ulike måter gjennom flere tusen år.

Husene er nærmest urørt og tjener dermed som gode eksempler på lokal byggeskikk fra 1700- og 1800-tallet. Området er også av stor nasjonal interesse, da det vitner om tidlig bosetning i Norge i årene etter isen trakk seg tilbake. Området forteller også om Norge i en overgangstid hvor man går fra å leve av jordbruk og fiske til industri. Kulturmiljøet er også en del av Jøssingfjord-Blåfjell-Sandbekk (K525), et kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse, med bakgrunn i bergverksindustrien og den unike levemåten i regionen.

Sårbarhet og forvaltning

Store deler av området er del av reguleringsplan for Jøssingfjord vitenmuseum (2018), som legger føringer for bevaring, utvikling og forvaltning av kulturminner og området for øvrig.

Selve Hellen eies og forvaltes av Dalane folkemuseum og vedlikehold er en prioritet, da husene og kulturlagene er sterkt utsatt for slitasje på grunn av høye

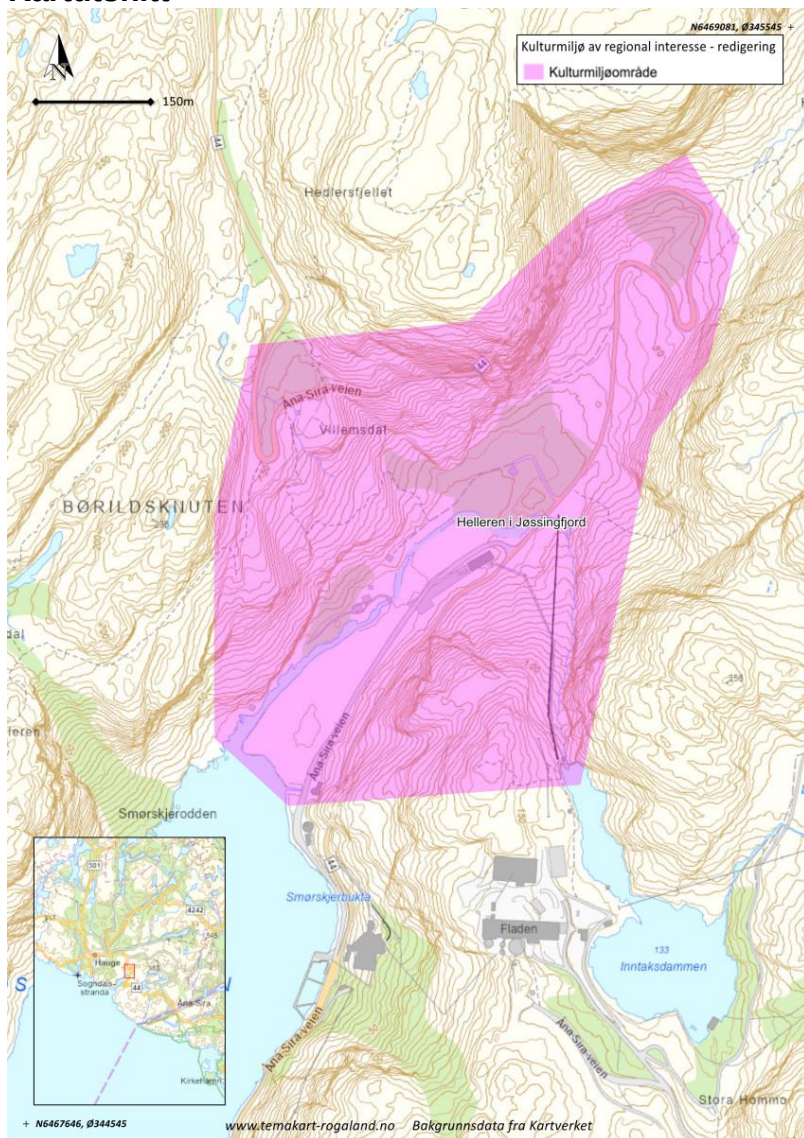
besøkstall. Det ble gjort reparasjoner på grunnmuren til et av husene i 2016. I forbindelse med dette ble deler av kulturlaget gransket og i de mest utslitte stedene var det kun 5cm bevart. Andre, mindre utsatte steder hadde flere lag bevart. Denne slitasjen av hus og kulturlag er noe som må tas høyde for. Klimaendringer utgjør, naturlig nok, også en utfordring.

Hovedbilde

Bygningene under helleren

Kartutsnitt

Kartutsnitt 19.10.2022

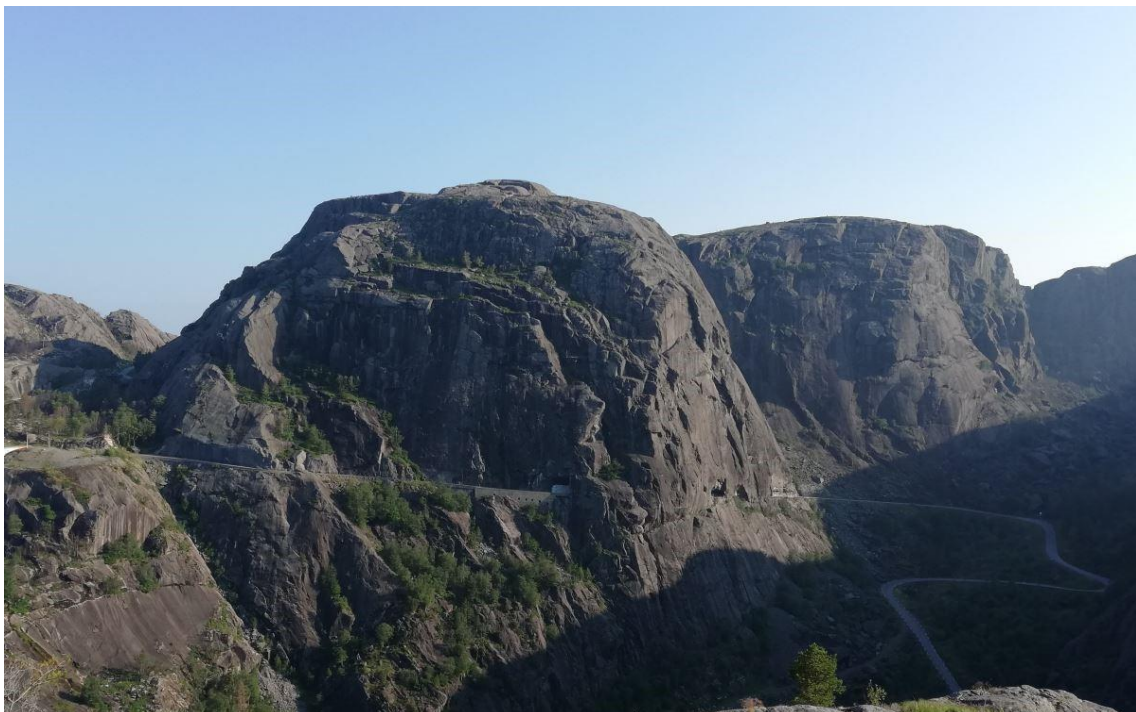
Bildevedlegg

Under Hellen i Jøssingfjord

Kraftstasjonen ved Hellenen

Utsikt mot veien mellom Jøssinfjord og Hauge, bygget i 1922.

Utsikt mot trallebane og kraftverk.

27.11.2018 15:23

Storgangen på Sandbekk

Id	66
Navn	Storgangen på Sandbekk
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Industri og næring
Periode	1900-1999
Kilde	Kulturminneplan for Sokndal (2015), Askeladden (KULA), "Titania A/S 90 år: 1902-1992" Nasjonalbiblioteket
Vernestatus	Kulturminneplan

Skildring

Gruvemiljøet omfatter en stor bygningsmasse og er en viktig representant for bergverkshistorien i Sokndal. Flere boliger og industribygg er omfattet av miljøet, samt områder med gruveinnganger, deponier, rester av en taubane og en steindemming.

Gruvedrift i Sokndal går tilbake til 1860-tallet, men den titanholdige malmen var vanskelig å omstille. Først da man begynte å fremstille titandioksyd til hvitmaling i starten av 1900-tallet ble det fattet interesse for gruvedrift på Sandbekk. Titan Co. i Fredrikstad, moderselskapet til Titania, ønsket å benytte titanmalm fra Sokndal og kjøpte Sandbekk gård. Drift og anlegg ble planlagt fra 1916, og skulle stå ferdig i 1918.

Forekomsten ble kalt Storgangen, og da driften kom i gang i 1919 var det med litt oppstartsproblemer. Utbyttet var ikke særlig godt, og Storgangmalmen ble vasket sammen med Blåfjellmalm som var igjen fra gruvene der. Anlegget ble noe utvidet og produksjonen tok seg opp i løpet av 1920.

Midt på 20-tallet var det store omveltninger i organisasjonen, og diverse eierskifter og sammenslåinger gjorde at behovet for ilmenitt til titanfabrikkene økte. Sandbekk ble bl.a. utvidet med et ekstra vaskeri.

Gruvedriften medførte en betraktelig forurensning av elven, og det ble rettsak på midten av 30-tallet som endte med forlik. Det ble stilt diverse krav til disponering av avfall, og til opprensning av elven.

I 1934 ble det igangsatt planlegging av en ny titanfabrikk i USA, og det ble behov for å utvide gruvedriften i Norge ytterligere. På Sandbekk ble det bl.a. etablert taubane, nytt lasteanlegg, ny kai i Jøssingfjord og det ble sprengt siloer inn i fjellet. Kontrakten med USA gikk ut etter noen år, men driften holdt seg noenlunde stabil også gjennom krigen. Etter krigen ble anlegget utvidet med et flotasjonsbygg.

På 50-tallet nærmet det seg at Storgangen hadde nådd sitt maksimale potensiale. Det ble krevende å fortsette gruvedrift under elven, og man iverksatte tiltak for å lete etter andre forekomster i nærområdet. Etter tre ukers leting ble det vurdert at Tellnes var en uvanlig god malmforekomst, og det ble etablert et nytt gruveanlegg der med oppstart i 1960.

Driften på Sandbekk fortsatte til 31. mars 1965, og da anlegget ble nedlagt skapte det et sysselsettingsproblem i Sokndal.

I dag er deponiet for sand fremdeles svært godt synlig sør for bebyggelsen. Området, som kalles Sandtippen, er et populært turområde. I tillegg til de enorme sandforekomstene, ser man rester etter taubanen på toppene. For å hindre sandflukt er det igangsatt et treplantingsprosjekt. Det er også etablert gjerder på kryss og tvers for å holde på sand og frø. Beplantningsprosjektet var utfordrende, da det ikke var mange vekster som overlevde på toppen av en haug med så drenerende masser. De trærne som har overlevd er ikke nødvendigvis stedsegne arter. De uvanlige grunnforholdene og vegetasjonen har ført til en helt spesiell sammensetning av innsekter.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter rester etter gruvedriften, i form av ulike driftsbygninger, rester av en taubane, en steindemning, bolighus og utendørsarealer knyttet til gruvene. Miljøet er utvidet etter kommunens høringsinnspill, til å også omfatte sandtippen sør for bebyggelsen.

Regional interesse

Kulturmiljøet representerer en viktig fase i bergverkshistorien i Dalane, som tredje generasjon gruver. Anlegget har mange godt bevarte elementer med høy kunnskaps- og opplevelsesverdi.

Kulturmiljøet er del av "Blåfjell – Sandbekk – Jøssingfjord", et kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse. Dette landskapet har særegen natur, samtidig som det representerer bergverksdriften og sammenhengen med jordbruket i Dalane regionen.

Sårbarhet og forvaltning

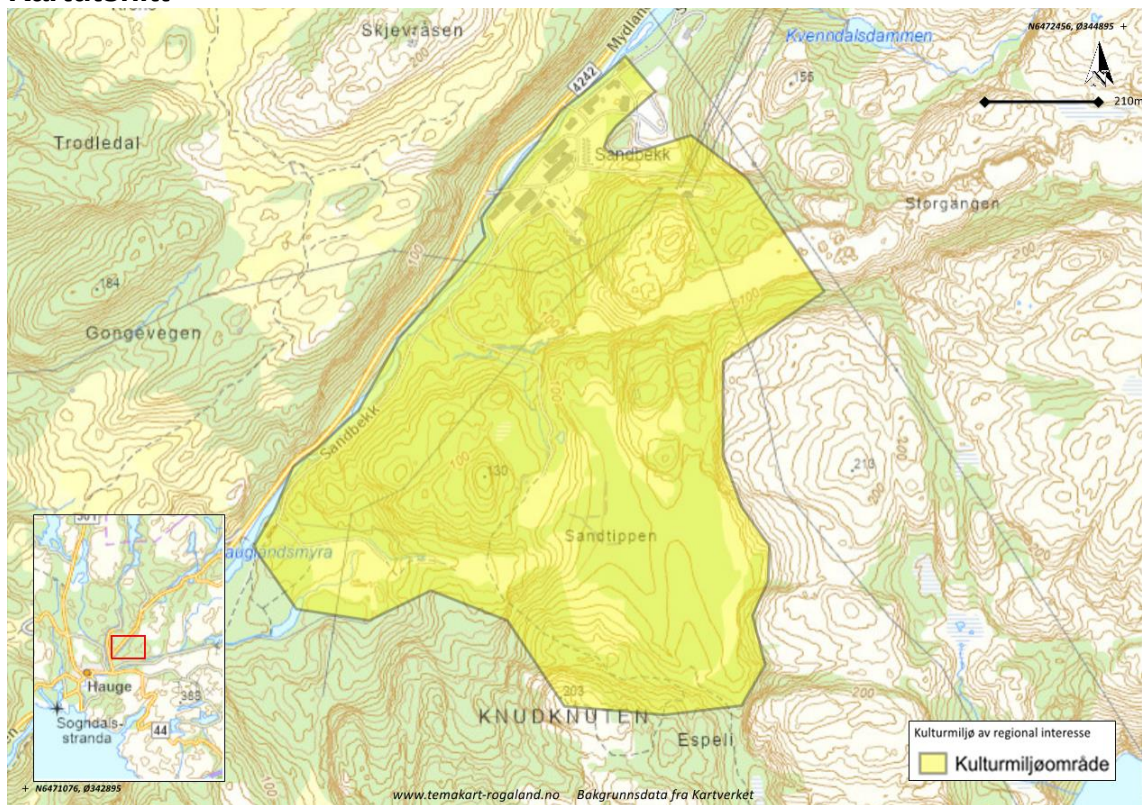
Et mindre område rundt gruveinngangen og vognstallen er nylig regulert til hensynssone bevaring. De øvrige industribyggene og andre industrielle kulturminner er truet av forfall når de er ute av bruk.

Hovedbilde

Utsikt over Slagghaug, Sandbekk i bakgrunnen.

Kartutsnitt

Kartutsnitt 19.05.2023

Bildevedlegg 1

Sandbekk

Bildevedlegg 2

Gruveinngang til venstre i bildet.

Bildevedlegg 3

Slagghaug ved Sandbeggk.

Bildevedlegg

Sandbekk

Gruvegang på Sandbekk.

Hauge sentrum

id	101
Navn	Hauge sentrum
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Busetting, by- og tettstadutvikling, Administrasjon, fellesskap makt og demokrati
Periode	1800-1999
Kilde	Askeladden, Kulturminneplan for Sokndal (2015) s. 57-61, "Sokndal gjennom 150 år"(1987)
Vernestatus	Kulturminneplan

Skildring

Kulturmiljøet omfatter flere vernede bygg og deler av sentrumskjernen Hauge. Området er et lite tettsted og kommunens administrasjonssenter.

Doktorgården(1928), Stuhauggården (lensmansgård) (1803), Hauge skole (1924) og parken utgjør et lite kulturmiljø i sentrum, som ivaretok viktige fellesskapsfunksjoner for Sokndal.

Det var den 17. lensmannen i Sokndal, Osmund Olsen Stuhoug, som var den første til å flytte inn i Stuhougs-huset i 1803. Huset ble bygget med arrest.

Da Hauge skole ble oppført, sognet Frøyland, Løvås, Skarås og Immerstein til skolen. Skolens kapasitet nådde maks på 30-tallet, og skolen ble utvidet i 1937. Skolebygget ble beslaglagt av tyskerne under krigen, og påført stor slitasje. Det bød på problemer for skolestyret. Skolen ble tatt i bruk igjen så snart krigen var over.

Det finnes også et skålgropfelt fra bronsealder i området, flere ulike minnesmerker og grøntarealer.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter Doktorgården, parken, Stuhauggården, Hauge skole og mellomliggende areal. Arealet er noe bearbeidet etter kommunens høringsinnspill våren 2023, ved at eiendom 55/81 er tatt delvis ut. deler av eiendommen er fremdeles markert for å sikre sammenhenger innad i miljøet.

Regional interesse

Kulturmiljøet er et godt eksempel på utviklingen av og arkitekturen i mellomkrigstidens distrikts Norge. Samtidig er det flere bygg av en eldre karakter som også er interessante i lys av sentrumsutvikling i bygde Norge på 17- og 1800-tallet.

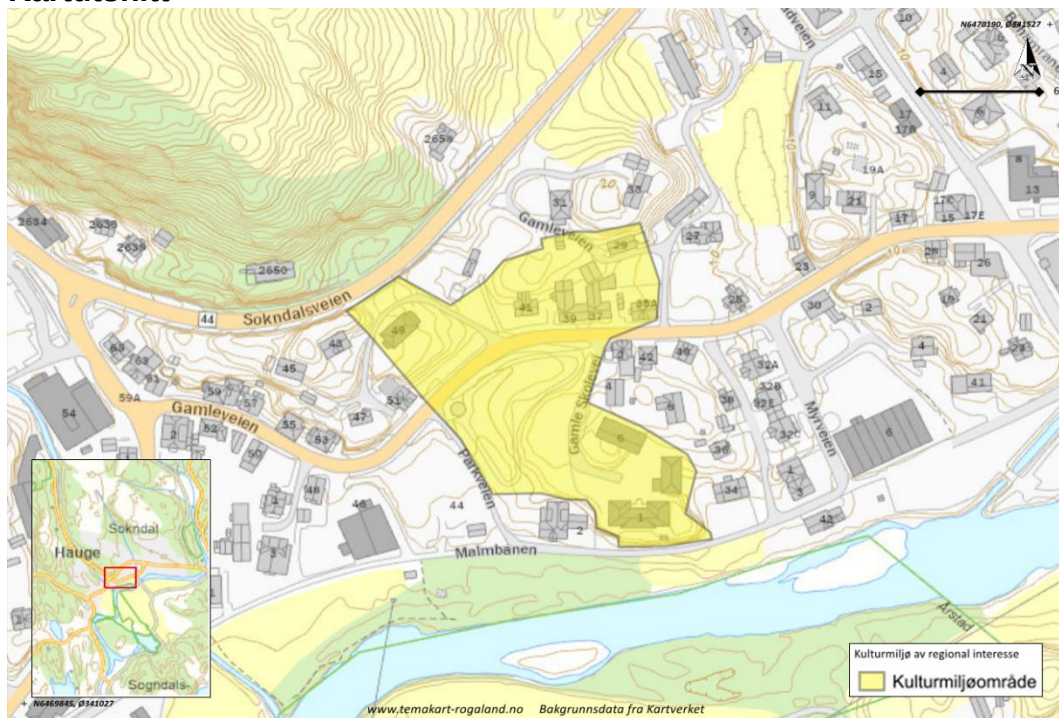
Samlet forteller kulturmiljøet om utvikling av Hauge, og skole, lensmannsgård, doktorgården og parken representerer fellesskapets historie.

Hovedbilde

Dør på Stuhaughuset.

Kartutsnitt

Avgrensing per 19.05.2023

Bildevedlegg 1

Hauge skole

Bildevedlegg 2

Gamleveien 41(til høyre) og Doktorgården(til venstre bak trærne).

Eik prestegård

Id	249
Navn	Eik prestegård
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Tradisjon og religion
Periode	1800-1899
Kilde	Kulturminneplan for Sokndal (2015), Askeladden(2022), "Sokndal-bygden i tekst og bilder"
Vernestatus	Kulturminneplan

Skildring

Kulturmiljøet omfatter tunet til Eik, også kjent som Sokndal, prestegård. Tunet består av tre sentrale bygg, forpakterboligen, en låve og et stabbur.

Prestegården skal ha vært den største i fylket. På 1600-tallet ble den offer for en større brann, og ble bygget opp igjen av furutømmer fra Bromboskogen.

Forpakter,- eller presteboligen, er bygget i sveitserstil, typisk for slutten 1800-tallet. Stabburet er laftet og plassert på svillstokker med steiner i bunn, mens låven er en tradisjonell driftsbygning med naturstein. Alderen på låven og stabburet er usikker.

Det er mange historiske spor i området og blant anna fann Rogaland fylkeskommune spor etter et forhistorisk hus og andre bosetningspor like vest for prestegården under en arkeologisk registrering i 2007.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter tre brukshus som utgjør tunet på Eik, eller Sokndal prestegård. Miljøet er utvidet til å også inneholde hagen rundt prestegården etter høringsinnspill fra kommunen.

Regional interesse

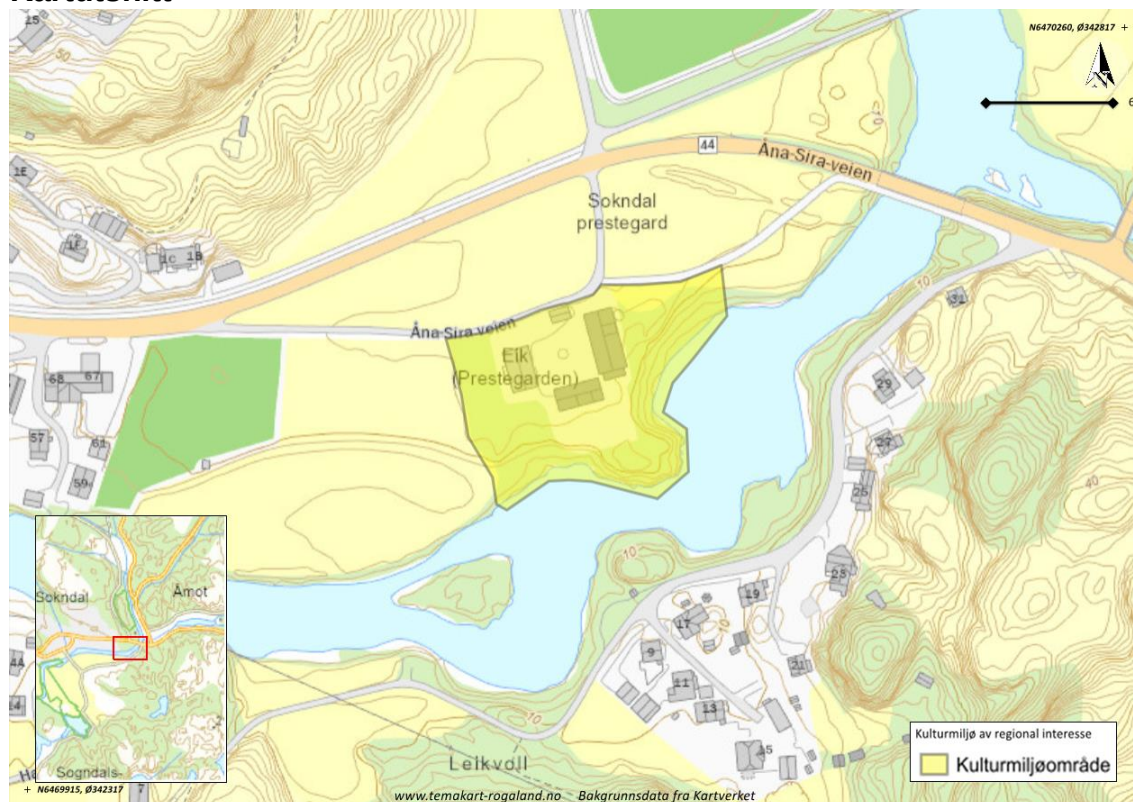
Bygningene er godt ivaretatt og har høy grad av autentisitet, og de har verdi som representanter for lokal og regional byggeskikk på slutten av 1800-tallet. Samtidig

har tunet en religionshistorisk verdi, da det reflekterer prestens rolle, funksjon og livsførsel i bygda.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet er regulert til hensynssone bevaring i reguleringsplan for Hauge sentrum (2009)

Kartutsnitt

Avgrensing per 19.05.2023

Blåfjell

Id	250
Navn	Blåfjell
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Industri og næring
Periode	1850-1874
Kilde	Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, natur og kulturvern (FINK (2004)), Kulturminneplan for Sokndal (2015), Dalane Friluftsråd (2022), "Titania A/S 90 år: 1902 - 1992"
Vernestatus	Annet vern

Skildring

Kulturmiljøet omfatter rester av bergverksindustri og gruvedrift i Blåfjell, samt deler av en jernbanen bygget i forbindelse med eksport og transport av malm. Malmen i Blåfjell ble i sin tid ansett som en av de mest interessante malforekomstene i Sokndal, da den inneholdt titan. Denne type malm var ettertraktet på grunn av sine unike egenskaper, og ble sjeldent utvinnet, da det var en dyr og krevende prosess.

Selskapet The Norwegian Titanic Iron Ore Company Limited ble etablert i 1864. Planen var å utvinne malm til bl.a. stålproduksjon i England. Man startet med å gjøre diverse undersøkelser og mindre utgravinger rundt omkring, og man bestemte seg for å satse på Blåfjell. Gruvene i Blåfjell var i drift mellom 1864-1876, med enkelte avbrudd, og jernbanen til Rekefjord sto klar i 1870.

Blåfjell var et kostbart anlegg å etablere, og malmen var tung å bearbeide. Stålet som ble utvunnet i England hadde god kvalitet og var svært bestandig mot rust, men det var allikevel dårlig økonomi i driften av Blåfjell. Det var direksjonens formann som var primus motor for selskapets anlegg i Norge, og da han døde ble det bestemt at selskapet skulle oppløses. Skinneganger, lokomotiv og vogner ble demontert og sendt til England. Forsamlingshuset ble også demontert og plassert på Hauge.

I området er det flere spor av den tidligere industrien, blant annet flere sprengstofflagre, bygningsfundamenter, redskaper brukt i malmutvinningen, smie, rester av en kjerrevei, lasteramper, broer og jernbanefundamenter. Den best synlige inngangen til gruvene er den såkalte

plattformgruven, som har adkomst direkte fra den godt synlige plattformen i enden av jernbanen. Over denne ser man ytterligere to gruver, og rennen som ble brukt til å lede malmen ned på plattformen er fremdeles godt synlig i fjellsiden. På plattformen satt skjeidere og sorterte malmen før den ble transportert videre til Rekefjord med hestejernbane. På vei ned med malmen satt hesten på med toget, så dro den de tomme vognene opp igjen.

Industrien førte til endringer, i form av tilflyttere som arbeidet i gruven, samtidig som lokalbefolkningen kombinerte arbeid i gruvene med både jordbruk og fiske.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter gruver, konstruksjonsrester og andre spor av gruvedrift, samt deler av Blåfjellbanen. På motsatt side av elven er det rester etter hus og bygg som lå der; bolig, verksteder, utedoer, stall, smie, materialhus og forsamlingshus.

Regional interesse

Kulturmiljøet forteller mye om bergverksdriften fra midten av 1800-tallet, da det ble startet svært mange gruver i Rogaland. Anlegget har spesielt høy opplevelsesverdi da det er mye infrastruktur som er bevart. Blåfjell var et stort anlegg, og restene av dette har høy verdi.

Kulturmiljøet er en del av det større kulturhistorie landskapet Blåfjell – Sandbekk – Jøssingfjord (Askeladden ID K525), som er av nasjonal interesse, med bakgrunn i det unike landskapet samt rester av tidlig norsk gruveindustri.

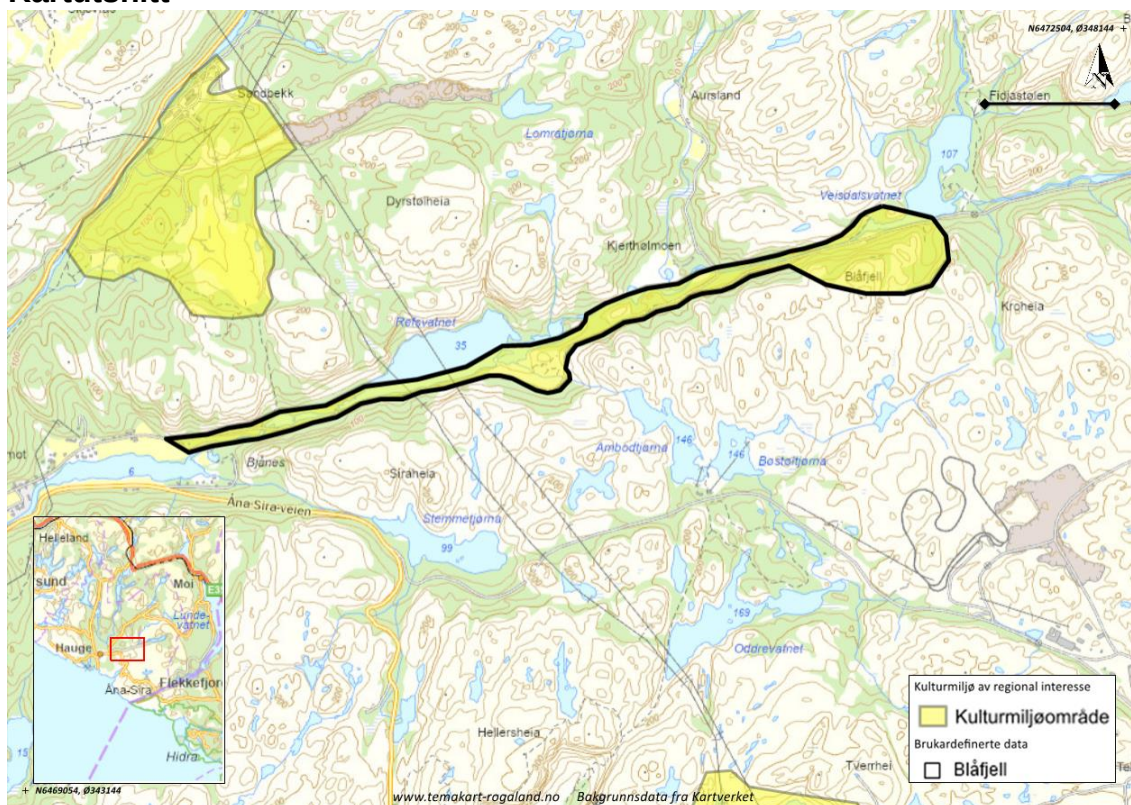
I dag er det en merket tursti som omfatter spor etter gruvedriften og jernbanen, så det har også høy bruksverdi som et kulturhistorisk friluftsområde.

Hovedbilde

Anleggsvei ved Blåfjell

Kartutsnitt

Kartutsnitt 19.05.2023

Bildevedlegg

Gruveinngangene i Blåfjell.

Elgjstraum-Hølen-Ørsland

Id	251
Navn	Elgjstraum-Hølen-Ørsland
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Samferdsel og kommunikasjon, Landbruk og kulturlandskap
Periode	1800-1899
Kilde	Kulturminneplan for Sokndal 2015
Vernestatus	Kulturminneplan

Skildring

Veimiljøet mellom Elgjstraum-Hølen-Ørsland var den gamle hovedveien fra Sogndalstrand gjennom Hølen til Eide og et viktig bindeledd til Den Vestlandske Hovedvei. Elgjstraum-Hølen-Ørsland var aktivt i bruk på starten av 1800-tallet og det ligger fire flotte steinbruer på strekningen. Bakka bru ble trolig bygd i 1839 og kort tid etter i løpet av 1840-tallet ble Hølen bru og Indra Høla bru konstruert. Alle bruene er fremdeles i god stand og de er oppbygde av naturstein med store steinheller over bruspennene. Elgjstraum bru er sannsynligvis fra siste halvdel av 1800-tallet og vitner om en litt annen byggestil. Hølen bru ble restaurert i 2015 og Elgjstraum bru i 2014. Veien er stort sett steinsatt og den passerer båtstøer, nedlagte gårdsbruk, ålefangstanlegg og ruinene av en vadmestampe.

Kulturlandskapet på Ørsland er registrert med høy verdi i nasjonal registrering av kulturlandskap og består av to bruk med tradisjonsrike tun omgitt av flere typer kulturmark og mange steinstrukturer som gardfar, bakkemurer og steinsatte veier. Det er også et brofundament på Ørsland som kan ha vært del av en forbindelse mellom Ørsland og Øvre Støle.

I 1861 stod en ny veg mellom Sokndal og Eide ferdig. Denne nye veien hadde blitt lagt i et annet dalføre enn veimiljøet rundt Hølen. Konsekvent avtok trafikken i Elgjstraum-Hølen-Ørsland-strekningen betraktelig. Når Elgjstraum ble fraflyttet i 1950-årene forsvant nærmest all ferdsel fra veimiljøet. Til tross for lite ferdsel siden er veien fremdeles i god stand og den gir et innblikk i tidligere samferdselsmønster. Veistrekningen brukes som tursti og det rike kulturlandskapet rundt gjør at veien er en kulturopplevelse i seg selv.

Omfang

Kulturmiljøet består av en veistrekning fra 1800-tallet mellom Elgjstraum til Ørsland, gjennom Hølen. Strekningen krysser tre gamle steinbruer og en rekke nyere tids kulturminner ligger langs veien. Arealet er noe tilpasset etter høring.

Regional interesse

Veimiljøet Elgjstraum-Hølen-Ørsland var en særlig viktig ferdselsåre i Sokndal med vakre steinbruer som representerer områdets samferdselshistorie, da det er godt bevart, er det vurdert til å være av betydelig regional interesse. Ørsland er et kulturlandskap med stor regional interesse som er rikt på steinstrukturer som gjerder, bakkemurer og veiter. Det ligger også to bruk med tradisjonsrike tun omgitt av flere kulturmarkstyper. Veistrekningen er også et verdifullt kulturlandskap omringet av nyere tids kulturminner og i sin helhet er den av særlig regional interesse.

Sårbarhet og forvaltning

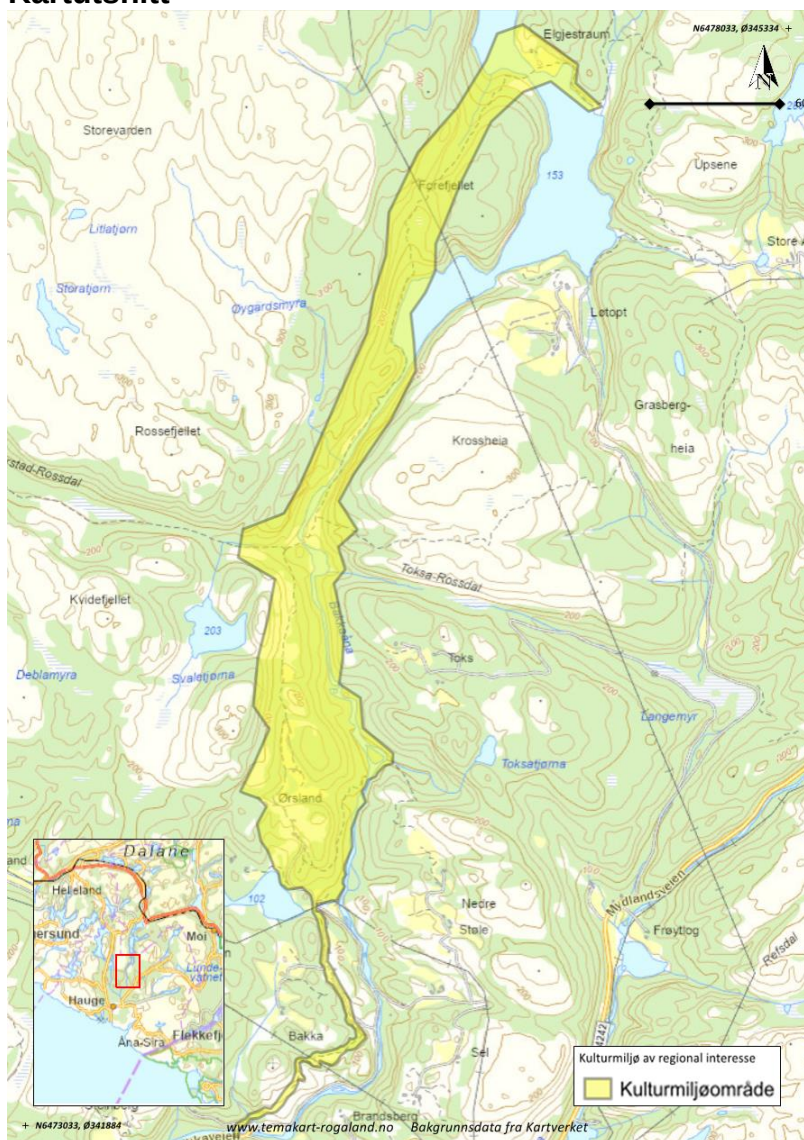
Veien er utsatt for noe slitasje fra turgåring, men er samtidig en gammel kjerrevei som kan stå i fare for å bli overgrodd. Jevnt vedlikehold av veien og bruene er nødvendig og kulturmiljøet bør forvaltes i tråd med kommunens kulturminneplan.

Hovedbilde

Bro

Kartutsnitt

Avgrensning per 19.05.2023.

Bildevedlegg 1

Bro

Bildevedlegg 2

Ruiner av tøystamp

Laksedal

Id	252
Navn	Laksedal
Kommune	1111 - Sokndal
Tema	Industri og næring
Periode	1900-1924
Kilde	Kulturminneplan for Sokndal 2015, Miljødirektoratets Naturbase
Vernestatus	Kulturminneplan

Skildring

Ilmenittmalmen fra Sokndal ble først brukt som råstoff for britisk jern- og stålproduksjon i 1860- og 1870-årene, men malmen var tungtsmeltelig og det var ikke før starten av 1900-tallet at man hadde teknologien til å skille jern- og titaninnholdet i ilmenittmalmen. Kommersiell interesse økte når det lyktes med å produsere et hvitfarget pigment av titandioksidkonsentrat. Dette førte til at det ble sikret eiendom og driftsrettigheter for å kunne bryte ilmenittmalmen i Laksedalen til prøveproduksjon. Dermed ble det etablert en undersøkelsesdrift i Laksedal i 1910 i regi av selskapet A/S Laksedalens Titanjernfelter. I forbindelse med undersøkelsesdriften ble en omtrent 75 meter lang stoll ført inn i malmen og en smie og arbeidsbrakke ble reist i Laksedal. Bygningene er ikke bevart, men stollen og tipphaugene med stykkmalm som ligger ved inngangen er fortsatt synlige i Laksedal.

Virksomheten på Laksedalsfeltet fortsatte ikke etter undersøkelsesdriften i 1910, men aktiviteten her kan betraktes som et viktig «springbrett» for Titanias senere gruvedrift på Storgangen (Sandbekk) og på Tellenes. Laksedalsfeltet, sammen med Blåfjellgruvene, er tidlige steg på vei mot den norske titanindustrien som illustrerer kommersiell interesse for ilmenittmalmen i Sokndal.

Omfang

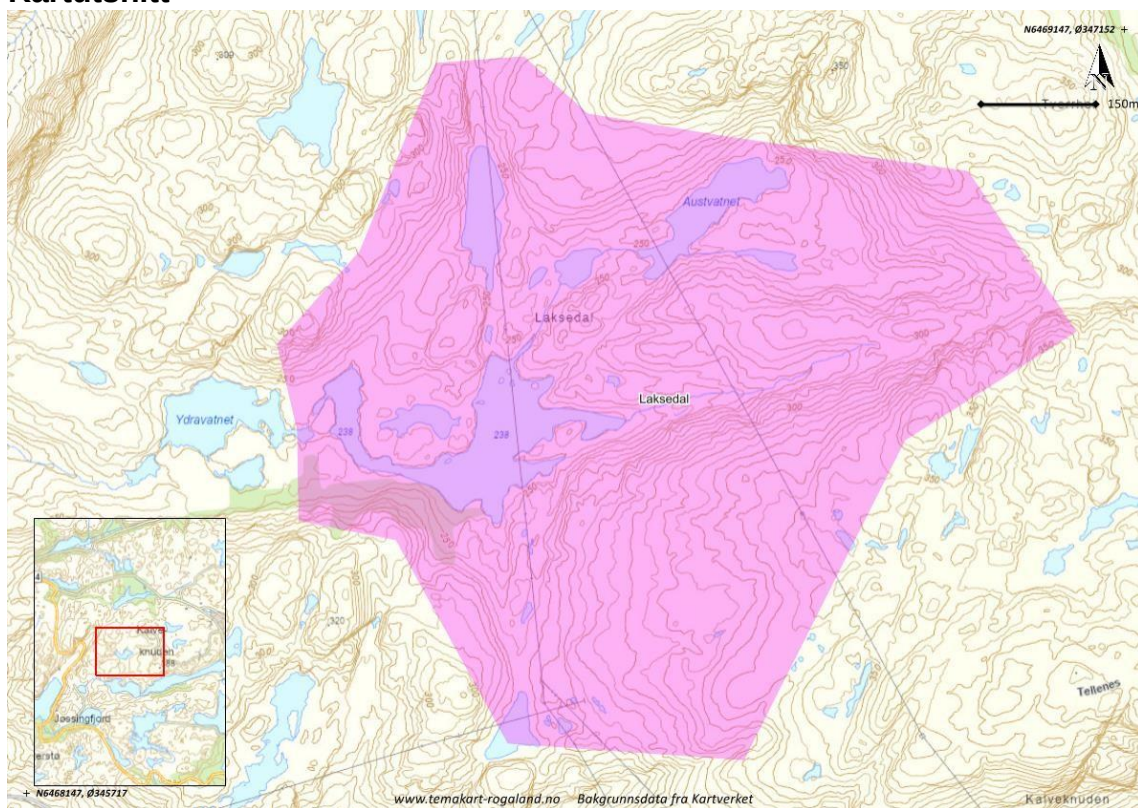
Kulturmiljøet består av rester etter undersøkelsesdrift i form av en ca. 75 meter lang horisontal undersøkelsesstoll og tipphauger av stykkmalm som ligger ved stollinngangen.

Regional interesse

Kulturmiljøet på Laksedal er av særlig regional interesse i forbindelse med bergverkshistorien i Sokndal og representerer en tidlig fase av bergverksindustrien i regionen, og er særlig viktig sett i sammenheng med de andre gruvene i kommunen.

Kulturmiljøet er en del av kulturlandskapet tilknyttet bergverksindustri i Sokndal som i sin helhet er av særlig regional interesse. Laksedal ligger også innenfor et område med mye kystlynghei som er en landskapstype av betydelig nasjonal og regional interesse.

Kartutsnitt

Avgrensning 06.10.2022

Gursli og Liland gruver

Id	278
Navn	Gursli og Liland gruver
Kommune	1112 - Lund,
Tema	Industri og næring, Natur - kultur
Periode	1900-1924
Kilde	Kulturminneplan for Lund (2016), UT.no, Lund kommunes nettsider, Magma geoparks nettsider
Vernestatus	Kulturminneplan

Skildring

Kulturmiljøet omfatter spor etter gruvedriften på Gursli og Liland. Sporene etter driften ligger rundt, ved og nedenfor Gullvatnet i Lund kommune, ikke langt unna Moi sentrum og Skåland gård. Gruvedriften startet opp i 1915 og varte til 1919, i all hovedsak ble molybden, et element brukt i stålproduksjon, utvinnet.

På et tidspunkt var gruvene den største bedriften i Lund kommune. Det jobbet rundt 100 mennesker i gruvene, men i den mest aktive perioden var det opptil 160 sysselsatt. Som et ledd i denne virksomheten ble det anlagt flere ulike bygg, deriblant bolighus, kasserner til arbeiderne, smier, verktøyhus, lager for eksplosiver, vaskerier til utvinning av råvarer, med mer. Det ble opprettet flere anleggsveier, en av disse tok utgangspunkt i en ridevei, som kan ha vært i bruk allerede på 1600-tallet.

I dag er det fremdeles mulig å se spor etter driften ved og rundt Gullvatnet. Flere gruveganger og gruvesjakter er åpne, men med begrenset tilgang, da de er delvis avsperrert. Videre er enkelte bygninger restaurert, mens andre kun sees som tufter eller ruiner i terrenget. Det er fortsatt mulig å bruke de gamle anleggsveiene for å komme seg til og bevege seg rundt gruveanlegget.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter rester av ulike typer bo- og brukshus knyttet til gruvedrift, som for eksempel vaskerier knyttet til utvinning av råvarer, rester av gruveganger, utløer og boligbrakker. Videre omfatter det ulike anleggs- og ankomstveier, blant annet en ridevei/ferdselsvei over Gursliheia mellom Gursli og Myssa, som trolig har vært i bruk allerede på 1600-tallet, og gruveveien fra Gursli til Gruveområdet ved Gullvann.

Kulturmiljøet omfatter også et fint natur- og kulturlandskap som, blant annet, brukes til beite.

En svært gammel laftet uteløe ved Midtknuten inngår i kulturmiljøet.

Kulturmiljøet går også inn i Lund kommune.

Regional interesse

Kulturmiljøet vitner om industrialiseringen av Norge på et lokalt og regionalt nivå, og representerer bergverksdrift og -industri. Miljøet er også unikt fordi det ble utvinnet molybden, et metallelement brukt til å styrke og herde stål. Under første verdenskrig var Gursligruvene en aktiv leverandør av nettopp dette elementet. Dette er et godt vitne om viktigheten av små og avsidesliggende industrier i et ellers større og mer komplekst bilde. Videre reflekterer miljøet ulike sysselsetninger og livsstiler i distriktene utenom fiske- og landbruk. I dag har miljøet også verdi som et flittig brukt grønt- og turareal. Bergverksindustrien på Liland og Gursli kan også sees opp mot den større og mer omfattende industrien i nabokommunen i Sokndal. Sammen vitner dette om viktigheten og fremveksten av industri i små, og til dels, avsidesliggende, samfunn.

Kulturmiljøet omfatter også et viktig veiminne i området.

Kulturmiljøet har både kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og formidlingsverdi.

Sårbarhet og forvaltning

Kommunen har en avtale med grunneier om forvaltning, samtidig som Magma geopark aktivt driver med formidling. Da det er et flittig anvendt turområde er det bruksslitasje av stier, da deler av disse tar utgangspunkt i den gamle ferdselsveien til gruvene.

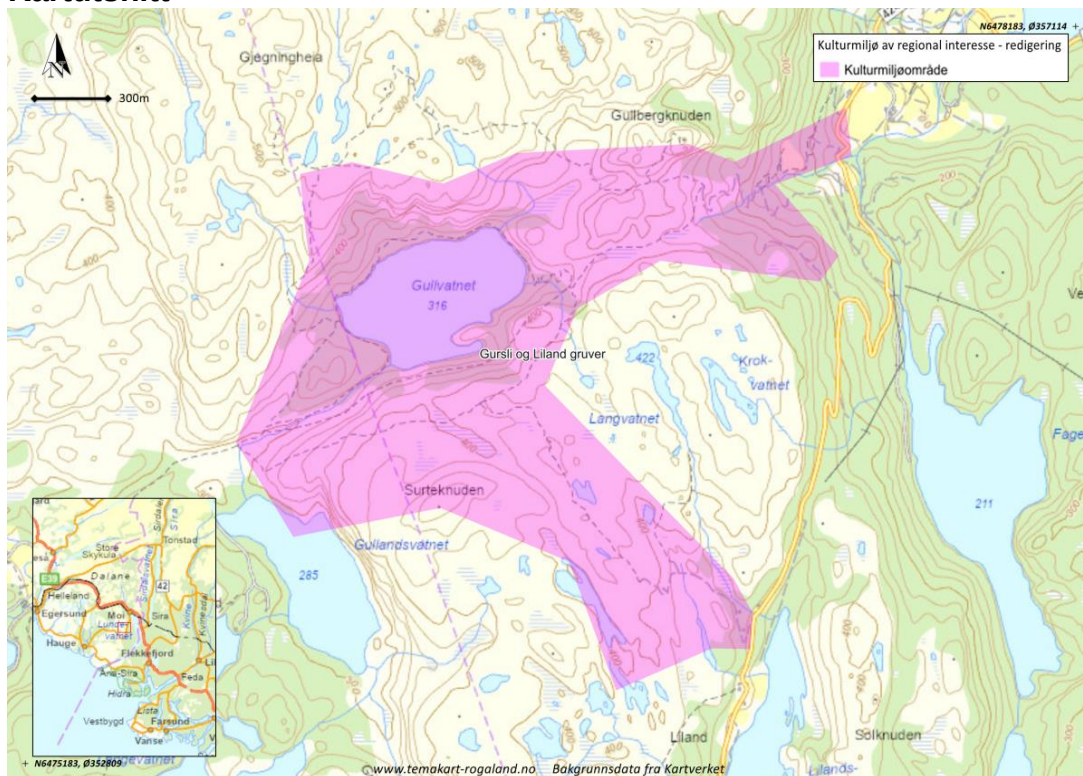
Lilandsgruvene og Gursligruvene inngår i kommunens kulturminneplan (2016 - 2024).

Hovedbilde

Dagbrudd i Gursligruvane

Kartutsnitt

Kartutsnitt 19.10.2022

Bildevedlegg 1

Grovtyggeren på Gursli.

Bildevedlegg 2

Gruve på Liland.

Bildevedlegg 3:

Fra Liland